ներին և ձեռք առեց բոլոր միջոցները, որպէս զի Հայաստանում ցրված զօրքերը կենտրոնացնէ Վանի չորս կողմում։ Նա կանչեց իր դրօշի տակ և քրդերի մի քանի խումբեր։ Բայց մինչև նա կը պատրաստվի կատարելու իր պատերազմական գործողութիւնները, կանցնեն շաբաթներ, և շատ կարելի է, մինչև այն ժամանակը ապստամբները մեծ հարուածներ կը տան նրան։ Կ. Պօլսից շուտափոյթ օգնութիւն ստանալու համար յոյս չը կայ։ Պատերազմական վեզիրը պարզապէս յայտնեց մայրաքաղաքից Հայաստան զօրք ուղարկելու անկարելութիւնը։ Վիլայէթի գլխաւոր քաղաքում (Երզրումի մէջ) դեռ ամեն ինչ խաղաղ է, բայց այստեղ վախենում են, որ հայ բնակիչների մէջ կը յուզվի յանկարծակի շարժում։ Բարձր Դուռը երկար ժամանակ հայերի գլխին խաղ էր խաղում, իսկ այժմ այդ խարդախված կառավարութեան հին և նոր մեղքերը, ինչպէս երևում է, սարսափելի կերպով պատժված կը լինեն»...

«БЕРЕГЪ» ԼՐԱԳՐԻ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

«Берегъ» լրագրին գրում են Երզրումից հետևեալը։

«Այս տարվայ հունձը Հայաստանի մէջ անսպասելի կերպով լաւ էր։ Հացի գինը բաւական էժանացաւ և պէտք է ենթադրել, որ ամենակարճ ժամանակամիջոցից յետոյ աւելի կէժանանայ։ Շատ վաճառականներ, որոնք անցեալ տարվանից մեծ քանակութեամբ հաց էին պահել, յուսալով թանգ գնով ծախել, մեծ վնասներ կը կրեն և չափազանց նեղացած են, որ իրանց յոյսերը չը կատարվեցան։

Որովհետև մի քանի ամիս սրանից առաջ Եւրոպայի մէջ լուր տարածվեցաւ Հայաստանի մէջ եղած սովի մասին, հայոց պատրիարք Ներսէսը հարցրեց Երզրումից, թէ այդ լուրերը մինչև ինչ աստիճան ճիշդ են։ Նորերումս պատրիարքին պատասխանեցին, որ այստեղի վիլայէթի մէջ աղքատութիւնը նշմարվում էր, բայց սով չը կար։ Բացի այդ պատրիարքին հաղորդեցին, որ հայերի սովամահ լինելու լուրը սխալ է։ Սովից այստեղ իսկապէս ոչ մի մարդ չէ մեռել։ Թէպէտ անգլիական հիւպատոսը և Թիւրքաց կարանտինի բժիշկը կամենում էին համոզել Եւրոպային, որ Հայաստանի մէջ սով է տիրում, այնուամենայնիւ չը կարողացան մատնացոյց լինել հայի սովամահ լինելու և ոչ մի փաստի վրա։ Միայն Վանի նահանգի մէջ հինգ կամ վեց քիւրդ է մեռել իբր թէ սովից, բայց նրանց մահվան պատճառի մասին դրական տեղեկութիւններ չը կան։

Օրերումս դուրս գնաց Երզրումից Բեկկեր-փաշա իր ուղեկիցների հետ։ Նրանց հետ ուղևորվեցաւ և անգլիական հիւպատոս պ. Տրոտտըր։ Բեկկեր-փաշայի և նրա ուղեկիցների ներկայութիւնը Երզրումի մէջ երկրի համար ոչինչ հետևանքներ չի ունենայ և դրանց ճանապարհորդութեան համար արած ծախսերը ապարդիւն կարելի է համարել։ Բեկկեր-փաշա ինքը այս բանը շատ լաւ հասկանում է, բայց իր ստացած աշագին ռոճիկը ստիպել է նրան չը հոգալ իր ճանապարհորդութեան հետևանքների մասին»։

Մի և նոյն լրագրի մէջ նորերումս մի այլ թղթակցութիւն էր տպված, որ բոլորովին հակառակ մտքեր էր յայտնում Հայաստանի մէջ եղած սովի մասին։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

Լօնդօնից «Polit. Corresp.» լրագրին գրում են, որ անգլիական կառավարութիւնը դիտաւորութիւն չունի զիջումներ անել Բ. Դրանը չերնոգորիական հարցի վերաբերութեամբ։ Անգլիան պնդում է, որ Թիւրքաց կառավարութիւնը զիջէ Չերնոգորիային Դուլցինիոյի նահանգը այն սահմաններով, որ ցոյց են տուել պետութիւնները։

«Լօնդօնի «Daily News» լրագրին գրում են Հռոմից, որ պետութիւնների ընդհանուր մի գրութիւն պատրաստելու համար առաջ եկած դժուարութիւնները գրեթէ բոլորովին հեռացրած են և պետութիւնների գրութիւնը շուտով կը յանձնվի Բ. Դրանը։ Թիւրքաց կառավարութիւնը հեռագրով պատուիրեց իր ներկայացուցիչներին օտար պետութիւնների մօտ, որ նրանք միջնորդեն ծովային ցոյցը մի քանի ժամանակով յետաձգելու համար։ Թիւրք դիպլօմատների միջնորդութիւնը ոչ մի տեղ լաւ ընդունելութիւն չը գտաւ։ Այստեղ հաւատացնում են, որ Ֆրանսիական նաւատորմը շուտով ուղևորվելու է Ռագուզա, բայց նրա ստացած հրամանները զանազանվում են այն հրամաններից, որ տուել են միւս պետութիւնները իրանց նաւատորմներին։ Շուտով Բ. Դրանը մի գրութիւն կը ներկայացնվի հայկական խնդրի վերաբերութեամբ։

«Times» լրագրի Հռոմի թղթակիցը գրում է, որ իտալական կառավարութիւնը, ցանկանալով Անգլիայի հետ համաձայն գործել, ուշադրութիւն չը դարձրեց Ֆրանսիայի առաջարկութեան վրա նաւատորմին տուած հրամանները սահմանափակելու մասին։ Այսպիսով անգլիական և իտալական ծովապետները միատեսակ հրամաններ ունեն։ Որպէս զի արգելքներ չը պատահեն ծովային ցոյց, կամ մի այլ գործողութիւն անելու ժամանակ, Ֆրանսիական ծովապետը հրաման է ստացել չառանձնանալ և միւսների հետ համաձայն գործել իր ստացած հրամանների համեմատ։ Իտալական ծովապետի զեկուցումներից երևում է, որ իտալական և անգլիական օֆիցերների մէջ ամենամօտ բարեկամական յարաբերութիւններ կան։

«Times» լրագրի Փարիզ թղթակիցը գրում է հետևեալ մանրամասնութիւնները ծովային ցոյցի մասին։ Պետութիւնները պայմանաւորվել են, որ միացեալ նաւատորմը, մինչև նոր հրամանների ստանալը, կը պահպանի բացառապէս ծովային ցոյցի բնաւորութիւն։ Պետութիւնները, իրանց համաձայնութիւնը ցոյց տալու համար, ապստամբ Թիւրքերի և ալբանցիների առաջ կը բարձրացնեն իրանց դրօշակները և դրանով ցոյց կը տան, որ ապստամբները Եւրոպայի հետ գործ ունեն և ոչ թէ չերնոգորցիների հետ։ Բացի այդ նաւատորմը ծովային ցոյց անելուց յետոյ կարող է մի այլ գործողութեան անցնել միայն այն ժամանակ, երբ պետութիւնների մէջ դրա մասին մի նոր համաձայնութիւն կը կայանայ։ Եթէ պետութիւնների համաձայնութիւնը խանգարվի, ոչ մի պետութիւն չէ կարող շարունակել ծովային ցոյցը, կամ մի այլ գործողութիւն անել ուրիշ կերպ, եթէ պատասխանատուութիւնը իր վրա չառնի։

Լօնդօնից «Polit. Corresp.» լրագրին գրում են, որ Դուլցինիոյի հարցը նոր դրութիւն է ստանում։ Անգլիական հիւպատոսը Գրինի մէջ, որ մի և նոյն ժամանակ Անգլիայի ներկայացուցիչ է Սկուտարիի մէջ, յայտնեց իր կառավարութեանը, որ Չերնոգորիայի իշխանը հրաժարվում է Գրուդա և Դինօշից, եթէ Թիւրքաց կառավարութիւնը պաշտօնապէս և խաղաղ ճանապարհով Ծոցածը կը յանձնի Չերնոգորիային։ Չերնոգորիայի այս քայլը ի նկատի ունենալով, Անգլիան և Ռուսաստանը պատճառ չեն ունենայ պնդել, որ Բ. Դուռը յանձնի Չերնոգորիային Դուլցինիոյի նահանգը պետութիւնների պահանջած սահմաններով։

«Polit. Corresp.» լրագիրը տեղեկութիւն է ստացել Ս. Պետերբուրգից, որ սխալ է այն լուրը, իբր թէ ռուսաց նաւատորմի վրա զօրքեր կը լինեն ցամաքը իջնելու համար։ Այդ լուրը աւելի էլ սխալ է, որովհետև ռուսաց ծովապետ Կրեմերին տուած են նոյն հրամանները, ինչ որ միւս նաւատորմների հրամանատարներին։

«Polit Corresp.» լրագրին գրում են Սկուտարիից, որ Դուլցինիոյի մէջ խանութները փակված են։ Բոլոր տղամարդիկը զինուորվել են։ Ծերերին, կանանց և երեխաներին ուղարկում են Սկուտարի։ Ալբանցիները գրաւեցին Պլանինա-Մագուրա, իսկ Թիւրք բեղլիքները հեռացան այնտեղից։ Պատմում են, որ Թիւրքաց կէս բատալիօն զօրքեր միացել են ալբանցիների հետ։ Դուլցինիոյի մէջ գտնված Թիւրքաց զօրքերի հրամանատարը ոչինչ չէ անում։ Թէպէտ Սկուտարիի մէջ Թիւրքաց զօրքեր շատ կան, բայց նրանց չեն ուղարկում Դուլցինիօ։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

Լօնդօնի մէջ հրատարակվող «Standard» լրագրին գրում են Աթէնքից, սեպտեմբերի 10-ից հետևեալը։

Կորֆուի մէջ սպասում են «Գէորգ Թագաւոր», «Էլլադա» և «Օլգա» զինուորական նաւերին, որոնք հրաման են ստացել ալբանական ափերի մօտ մնալ։ Ասում են, որ յունաց զինուորական մինիստրին 12 միլիօն ֆրանկի կրեդիտ է տուած Անգլիայի մէջ զինուորական երեք մեծ նաւեր գնելու համար։ Այդ պատրաստութիւնները կատարվում են այն նպատակով, որ յունական կառավարութիւնը հարկաւոր դէպքում կարողանայ ուժով գրաւել այն նահանգները, որոնք վիճակված են իրան Բերլինի կոնֆերենցիայի վճռի համեմատ։

Աթէնքից նոյն լրագրին հեռագրում են, որ սեպտեմբերի 11-ին կամ 12-ին Թիւրքաց կառավարութիւնը կը ներկայացնի իր պատասխանը մեծ պետութիւնների վերջին գրութեանը յոյն—թիւրքական սահմանագծի վերաբերութեամբ։ Այդ պատասխանը ոչնչով չէ զանազանվում Բ. Դրան վերջին պատասխանից նոյն հարցի վերաբերութեամբ։ Թիւրքաց կառավարութիւնը այժմ էլ յայտնում է, որ իր համար անկարելի է ընդունել Եւրոպայի առաջարկութիւնները և արդարութեան անունով խնդրում է պետութիւններից, որ նրանք համաձայնեն նորից բանակցութիւններ սկսել, թէ Թիւրքիայի և թէ Յունաստանի շահերին աւելի համապատասխանող նոր սահմանագիծ որոշելու համար։

Յունաստանի մէջ ամեն տեղ բնակիչները կամաւորներ են գրվում։ Երկրի մէջ մեծ ոգևորութիւն է տիրում։ Ամենքը պատրաստ են զէնքը ձեռքին մեռնել, պաշտպանելով իրանց հայրենիքի շահերը։ Թեսալիայի և Եպիրոսի քրիստոնեայ բնակիչները երկիւղի մէջ են։ Թիւրքերը և ալբանցիները ամենայն օր սպառնում են քրիստոնեաներին կոտորել։ Անդադար լուրեր են ստացվում մահմեդականներից կատարած բռնութիւնների մասին։ Այդ նահանգների մէջ բնակիչները իրանց ապահով չեն համարում մահմեդականների մոլեռանդութենից։

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՑԻՑ

Վաղարշակերտ, 25 օգոստոսի

Մինչ ցարդ Ալաշկերտում առաջաւարակ հացի խնդիրը ամեն մարդի խօսակցութեան նիւթն էր, մինչ ցարդ գողերի, ասպատակների հարստահարութեան վերաբերեալ բողոքներ, թագրիրներ գրելով կը պարապէին մերազնեայք յԵւրոպային լսելի անել իրանց ձայնը՝ բայց ընդհակառակն Ալաշկերտցին կը մոռնայ այդ ամենը, երբ կը տեսնէ նա, տէրութեան հարկահանը մտրակն ի ձեռին ընդառաջ կանգնած կամ հրամանագիրն ընթեռնլիս։ «Տէր Աստուած, ինչպէս խօսք հասկցնենք սրբանց, մենք մեր անօթութեան հոգը քաշենք, քրդերի հարստահարութենից ազատել կարենանք, թէ կառավարութեան 4 տարուայ ապառիկ մնացած հարկերն ոչինչ տեղէ վճարենք», այս բոպէիս կը բացականչէ ալաշկերտցին յուսահատ ձայնով։

Այո, սովը հեռանալ կը թուի, բայց ոչ բաղմաց դռներէ. երէկ Քիւրդ-Ալի քիւրդ գիւղում, որը կը գտնվի Ալաշկերտի արևմտեան Տրապիզոնի կարաւանի մեծ ճանապարհի վրա, որտեղ մի քիւրդ Հասօ անունով, իր և իր որդւոց նօթութեան ու ստիպմանց չը կրնալով հանդուրժել, մի և նոյն ժամանակ իր որդիներէն մէկը, որ աւելի բարձր ի ձայն «հայրիկ հաց, հաց» կը պոռար, ճիվար, նա՝ հայրն անգթաբար իւր սրտի կսկիծէն կելլէ կամացուկ մը որդւոյ ձեռքէն կը բռնէ, կը քաշէ գերեզմանոցին մօտ ու ողջ ողջ կը թաղէ զայն և յետ ընդկրունկ կը վերադառնայ ի տուն։ Բոպէներ վրա անցնելով՝ սոյն սարսափելի անցքը, իւր դրացիքն իմանալով կը վազեն, կերթան և հողի բըլրակի տակէն կիսակենդան դուրս կը բերեն 12 տարեկան մանուկը։ Այսու ամենայնիւ ալաշկերտցին քաղց ու հարստահարութեանց տոկունութեամբ տանել գիտէ իւր հայրենիքում, բայց այսօր կառավարութեան ծանր հարկ մը վճարելուն մի երբէք։ Զի Օս. կառավարութիւնը պատեհ միջոց գտնելով, գհայերը յետս կասեցունել իրենց շարժողութենէն ձեռնամուխ եղած է սորանց $^1/_3$—$^1/_4$-ին ցորեն՝ գարի, կորեկի նոր բերքն ու արդիւնքը և ազգային ի նպաստ սովելոց տրված նուէրները թշուառներուն ձեռքէն կորզել, յափշտակել, որով լքեալ ժողովուրդ մը ցրուելու և ի չիք դարձնելու ամենադիւրին ճանապարհն այս է։

Այս մասին տեղումս քանիցս անգամ ժողովքներ եղան ընդ նախագահութեամբ մեծ. Մկրտիչ էֆէնդիի, բայց ապարդիւն եղաւ իւր ջանքը. քանզի Յովհաննէս վ.-ը., որ առենէ մը ի վեր տեղս կը գտնուի իրան խնդրուեցաւ, որ ինքն մի քանի տեղական անձինքներով գնայ ի Կարին յայսմ հարկաւոր խնդիրքն ու բողոքը մատուցանէ, ում անկ է, թերևս յաջողվի նմա ցվերջ սովոյն յետաձգել տալ այժմ հաւաքելի հարկաց։ Երևի նորին գերապատուութեան փոյթը չէ իւր հօտի այս օրհասական տագնապը, թէև միշտ կը խօսի նա, թագրիրներ կը գրէ, շատերուն աչքը թող կը փչէ, առանց արդիւնք մը ի դուրս տալոյ, բացի վնասուց, որ երևեցաւ 1877 պատերազմական տարին։ Խմբագիր տէր, այս խնդիրքը յանձնառու չը լինելով հանդերձ, չոգաւ նա ի Ղարա-Քիլիսէ և անտի ի Վանս ս. Յովհաննու, Պայազդէն բռնած մինչ ի Ղարա-Քիլիսայի մերձականները Պարսկաստանի և Տաճկաստանի ջալալցի քիւրդ ասպատակները աւարի առնելուց, ջարդ ու փշուր անելուց զկնի։

Այժմ ևս յիշեալ վ.-ը. 5—6 տուն զօռպայ քըրդերի կամաւ բերել, բնակեցուցեր է վանքը նոցա օրական պարէն տալով որոնցով վանքում սպանուող բաշմցի Էլ-Ազասինների (ցեղապետներ) ցեղին պատկանող վրէժխնդիր լինող քրդերէն ազատման։ Բայց և այսպէս մինչև այսպիսի առաջարկ մը եղած էր հայր սուրբին, զէթ ինքն հանգիստ կը մնար Վաղարշակերտում, սովելոց շտեմարանէն մասն և բաժին ընդունելով իրա և իր 4 փոքրաւորների և նոցա տնեցւոց համար, զոր հակառակ դէպքում կարող էր նա՝ հայր սուրբը հանդերձ իւր հարուստ փոքրաւորներով օգնել բարոյապէս և նիւթապէս սովելոց, որոց քսակները լի են դարձեալ ազգի կոպէկներով և որոնց համար հայր սուրբը կը պլանայ իւր ջանքը այսպիսի ճգնաժամի մը մէջ։

Պօղոս Յ. Մուրադեան

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ. Ղ. Տէր-Ղազարեան։ Ձեր պահանջը փողը յետ ուղարկել, ոչ մի ռուսաց կամ օտարազգի լրագիր չի կատարի։ Մեզ ի՞նչ, որ դուք փոշմանվեցիք, մեզ ի՞նչ որ յետադէմ ու մոլեռանդ գլուխ ունէք։ Գեաէ՛լիք, խօ, սկզբից լրագիրներից որը մոլեռանդ է, որը առաջադիմութիւն սիրող է. կարող էիք սկզբից մտածել, գրվել ձեր սիրած մոլեռանդ և ազգութիւնը սպանող լրագրին և չը գրվել այն լրագրին, որի առաջադէմ մտքերից ձեր ուղեղը վախենում է, ինչպէս դժոխքից։ Միւս տարուց կարող էք գրվել մի մոլեռանդ, խաւարասէր և բթացնող լրագրին։ Ինքներդ դորանից անկասկած չէք խելօքանայ, բայց «Մշակի» համար մեծ կորուստ չի լինի, եթէ վաղարշապատցի Ղ. Տէր-Ղազարեանց այլ ևս նրա բաժանորդ չի լինի։ Հաւատացնում ենք ձեզ որ չենք էլ մտածի անգամ՝ դուք կաք, թէ չը կաք աշխարհիս երեսին։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ